

ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА

УДК 342.56:347.2/.3(477)

DOI: 10.31359/1993-0909-2023-31-1-158

Валерія Олександрівна Рядінська

*Кафедра кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права
Національна академія управління
Київ, Україна*

Юрій Володимирович Седнев

Київ, Україна

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ ВІД ПРОТИПРАВНИХ ПОСЯГАНЬ В УКРАЇНІ

Анотація. Система захисту приватної власності від протиправних посягань в Україні містить ряд недоліків, що не дозволяють забезпечити ефективний захист такої власності в нашій країні. Недоліки ці обумовлені як пережитками радянської системи захисту власності, що отримані були Україною від СРСР, так і перехідного періоду формування в Україні ринкової економіки. Мета статті проаналізувати особливості права власності та зумовлені ними підходи до формування системи її захисту, притаманні для СРСР, які отримані Україною у «спадщину» від радянського минулого, до яких належать відсутність приватної власності, права осіб самостійно захищати особисту власність, монополізація державою функцій із захисту власності, розширення кількості та повноважень державних органів, на які покладалися такі функції, на шкоду правам та інтересам осіб, сформовану в суспільстві неповагу до особистої власності та можливості її захисту. Автори згрупували особливості системи захисту приватної власності від протиправних посягань, сформовані в розвинутих демократичних країнах, що забезпечують її ефективність і право особи на самостійний захист приватної власності. У роботі досліджено трансформацію системи захисту приватної власності від протиправних посягань в Україні та визначено її особливості, на підставі чого сформульовано авторський погляд на подальші шляхи вдосконалення системи захисту приватної власності від протиправних посягань в Україні з урахуванням досвіду розвинутих демократичних країн та внутрішніх викликів безпеці приватної власності в країні у воєнний час та в період відбудови після закінчення воєнних дій. До таких шляхів віднесено продовження формування культури поваги до приватної власності в суспільстві та відповідального становлення власника до неї (усвідомлення того, що захист приватної власності, зокрема, і від протиправних посягань, це наразі завдання самого власника); викорінення окремих пережитків радянської системи захисту власності, зокрема монопольного зосередження державою в руках правоохоронних органів функцій із забезпечення такого

аспекту публічної безпеки як захист права власності від протиправних посягань; ліквідацію пережитків перехідного періоду становлення системи захисту власності в Україні; визначення системи приватної безпеки як стратегічної частини системи публічної безпеки країни; запровадження податкових пільг для суб'єктів підприємництва системи приватної безпеки, насамперед, що надають послуги з охорони приватної власності, при працевлаштуванні ветеранів війни, зокрема інвалідів; організацію системи підготовки та перепідготовки спеціалістів для системи приватної безпеки, в тому числі, серед колишніх працівників правоохоронної та оборонної системи, ветеранів війни, зокрема, інвалідів як осіб, які мають необхідні знання та навички, потрібні для забезпечення публічної безпеки; завершення процесу створення умов для самозахисту власником своєї власності, а саме, легалізація обороту зброї (вогнепальної та іншої) та легітимізація діяльності приватних детективів.

Ключові слова: *правове регулювання, власність, захист, протиправні посягання, правоохоронні органи, недержавна охорона, монополія, публічна безпека, міліція, поліція, зброя, охоронні послуги, детективні послуги.*

Valeriia O. Riadinska

*Department of Criminal Law, Criminology, Civil and Commercial Law
National Academy of Management
Kyiv, Ukraine*

Yurii V. Siedniev

Kyiv, Ukraine

IMPROVING THE SYSTEM OF PROTECTING PRIVATE PROPERTY FROM UNLAWFUL ENCROACHMENTS IN UKRAINE

Abstract. *The system of protection of private property from illegal encroachments in Ukraine contains a number of shortcomings that prevent effective protection of such property in our country. These shortcomings are caused both by the remnants of the Soviet system of property protection, which Ukraine received from the USSR, and by the transitional period of the formation of a market economy in Ukraine. The purpose of the article is to analyze the peculiarities of the right of property and the approaches to the formation of the system of its protection due to them, inherent in the USSR, which Ukraine received as a «heritage» from the Soviet past, which include the absence of private property, the right of individuals to independently protect their personal property, and the state's monopolization of protection functions property, expansion of the number and powers of state bodies, which were entrusted with such functions, to the detriment of the rights and interests of individuals, disrespect for personal property and the possibility of its protection formed in society. Authors group the features of the system of protection of private property from unlawful encroachments, formed in developed democratic countries, ensuring its effectiveness (limiting the ability of their employees to violate the right to private property, including establishing a ban on entering the territory of immovable objects, which are privately owned, for representatives of law enforcement agencies without judicial authorization)*

and the right of the individual to independently protect his private property. This study examines the transformation of the system of protection of private property against unlawful encroachments in Ukraine and the definition of its peculiarities, on the basis of which the author's view on further ways to improve the system of protection of private property against unlawful encroachments in Ukraine, taking into account the experience of developed democratic countries and internal challenges to the security of private property in the country during wartime and during the period of recovery after the end of hostilities is formulated. One way to improve respect for private property in society is to encourage responsible ownership. This includes raising awareness that protecting private property, including from unlawful encroachments, is the responsibility of the owner; elimination of certain remnants of the Soviet system of property protection, in particular, the monopolistic concentration of functions of the state to ensure such an aspect of public security as protection of property rights from unlawful encroachments in the hands of state law enforcement agencies; the elimination of the remnants of the transitional period of establishing the property protection system in Ukraine, defines the private security system as a strategic part of the country's public security system, and proposes the introduction of tax benefits for private security companies, especially those employing war veterans, including disabled veterans, who provide private property protection services; the organization of a training and retraining system for private security specialists should include former law enforcement and defense employees, war veterans (including disabled individuals) who possess the necessary knowledge and skills to ensure public safety. completion of the process of creating conditions for self-protection by the owner of his property, namely, legalization of the circulation of weapons (firearms and others) and legitimization of the activities of private detectives.

Keywords: *legal regulation, property, protection, illegal encroachments, law enforcement, militia, police, non-state protection, monopoly, public security, weapons, security services, detective services.*

ВСТУП

Події останнього десятиріччя – Револуція Гідності, анексія Криму РФ, гібридна війна на Донбасі, повномасштабне вторгнення РФ на територію України, все це остаточно визначило євроінтеграційний вектор розвитку України. За вірним визначенням О. Близняк, А. Рикова, з 2014 р. євроінтеграція стала стратегічним напрямом української політики, а від початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України – невідворотним і єдино можливим шляхом подальшого розвитку нашої країни [1, с. 119].

У країнах Європейського Союзу одним із основних принципів побудови соціально-економічних відносин, на яких базувалися та базуються такі відносини, є забезпечення права приватної власності, а її захист є пріоритетом у реалізації функцій цих країн, принципом діяльності державних органів, у тому числі правоохоронних, та потребою, на задоволення якої спрямована діяльність значного сектору приватного бізнесу (за законом ринку «потреба породжує пропозицію»), і, відповідно, стимулом діяльності суб'єктів підприємництва системи приватної безпеки.

Система захисту права приватної власності, зокрема й від протиправних посягань, у розвинутих демократичних країнах формувалася протягом тривалого

часу під впливом історичних, економічних, соціальних та інших передумов, і в результаті її ефективність досягається завдяки сформованим у суспільстві та врегульованим нормативними актами інститутів, що забезпечують непорушність права приватної власності як одного з принципів побудови держави та функціонування державних органів (обмеження можливостей їх працівників порушувати право приватної власності, в тому числі встановлення заборони проникнення на територію нерухомих об'єктів, що перебувають у приватній власності, для представників правоохоронних служб без судового дозволу) і право особи на самостійний захист приватної власності.

При цьому самостійний захист права приватної власності в цих країнах передбачає:

можливість захисту такого права особами в цивільно-правовому порядку;

можливість власникам звертатися до приватних служб безпеки (охоронних компаній, приватних детективів тощо) для забезпечення захисту приватної власності;

можливість самостійного захисту приватної власності в разі протиправних дій стосовно неї (у тому числі, безкарним завданням шкоди життю та здоров'ю особи, яка посягає на таку власність, у тому числі, з використанням зброї).

Для цього в правовому полі зазначених країн сформовані підстави для:

звільнення власника від відповідальності за завдання шкоди життю та здоров'ю особи, яка посягає на приватну власність;

вільного обороту вогнепальної та інших видів зброї з дотриманням заходів державного регулювання (насамперед, ліцензування);

здійснення підприємницької діяльності на умовах вільної конкуренції (в тому числі, у сфері надання охоронних послуг, детективних послуг тощо);

функціонування розвинутої системи приватної безпеки (передусім, приватних компаній, що надають охоронні та детективні послуги) як стратегічної частини системи публічної безпеки.

Система захисту приватної власності від протиправних посягань в Україні містить ряд недоліків, що не дозволяють забезпечити ефективний захист такої власності в нашій країні. Недоліки ці обумовлені як пережитками радянської системи захисту власності, що отримані були Україною від СРСР, так і перехідного періоду формування в Україні ринкової економіки.

Захист права власності в науковій площині в Україні розглядається в контексті цивільно-правового захисту власності (всіх її видів) (І. Дзера [2], Є. Харитонов [3] та ін.) й захисту майнових прав осіб (серед яких і право приватної власності) (О. Крупчан [4], О. Кот [5], Л. Красицька, Р. Джабраїлов [6] та ін.). Захист права власності від протиправних посягань неодноразово ставав предметом розгляду науковців, які досліджували діяльність правоохоронних органів (О. Негодченко [7], І. Бородін [8], А. Колодій, А. Олійник [9] та ін.). Комплексне дослідження становлення системи захисту приватної власності від протиправних посягань

в Україні, проблем її формування та шляхів удосконалення на сучасному етапі в українській правовій науці відсутнє. Проте без визначення проблем, притаманних системі захисту приватної власності, в тому числі від протиправних посягань в Україні, розгляду причин, що призвели до їх виникнення, неможливо сформулювати реальні пропозиції щодо вдосконалення цієї системи. Саме цим і обумовлюється актуальність нашого дослідження.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Методологічну основу дослідження становлять положення діалектики як загальнонаукового методу пізнання явищ об'єктивної дійсності, інші загальнонаукові та спеціальні методи. Застосування історико-правового методу дозволило здійснити аналіз особливостей права власності та зумовлених ними підходів до формування системи її захисту, притаманних для СРСР, як отриманих Україною у «спадщину» від радянського минулого. Метод системного аналізу дозволив визначити особливості системи захисту приватної власності від протиправних посягань, сформованих у розвинутих демократичних країнах, що забезпечують її ефективність. У процесі аналітичного огляду досліджено трансформацію системи захисту приватної власності від протиправних посягань в Україні та визначено її особливості на етапі до 2015 року. Застосування формально-логічного методу дозволило сформулювати подальші шляхи вдосконалення системи захисту приватної власності від протиправних посягань в Україні на сучасному етапі з урахуванням досвіду розвинутих демократичних країн та внутрішніх викликів безпеці приватної власності в країні у воєнний час і в період відбудови після закінчення воєнних дій. Указані методи використовувалися у взаємозв'язку та взаємозалежності, що дозволило забезпечити повноту, всебічність та об'єктивність дослідження.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Формування інституту приватної власності в Україні розпочалося з набуттям незалежності. У спадщину від СРСР молодій країні залишилося сприйняття права такої власності та її захисту, в тому числі від протиправних посягань, обумовлене радянською ідеологією про заборону приватної власності, усталеним підходом до формування та функціонування органів, на які покладался обов'язок захисту права власності в країні, системою сформованого законодавства.

Радянська ідеологія протягом усього часу свого існування формувала підхід до приватної власності як до класово чужого для радянського суспільства інституту.

Навіть у конституціях СРСР, де декларативно закріплювалися найкращі у світі права та свободи громадян, які не реалізовувалися в реальному житті, право приватної власності було забороненим.

У Конституції СРСР 1936 року («Сталінська Конституція») панівною визнавалася соціалістична власність, а приватна власність скасовувалася та вводилося

поняття «особиста власність», при цьому в такій власності у громадян могло перебувати майно у чітко визначених межах, фактично – зарплата (трудові доходи), окремі види житла (виключно житлові будинки) і невелика кількість особистих речей (підсобне домашнє господарство, предмети домашнього господарства та побуту, предмети особистого споживання та зручності) (статті 4, 9, 10) [10].

У Конституції СРСР 1977 року («Конституція розвинутого соціалізму» передбачалося, що *соціалістичну власність складає державна (загальнонародна) та колгоспно-кооперативна власність, при цьому у винятковій власності держави знаходилися земля, її надра, води, ліси, основні засоби виробництва у промисловості, будівництві та сільському господарстві, засоби транспорту та зв'язку, банки, майно організованих державою торгових, комунальних та інших підприємств, основний міський житловий фонд, а також інше майно, необхідне для здійснення завдань держави, майно профспілкових та інших громадських організацій, необхідне їм для здійснення статутних завдань* (статті 10–12) [11]. В особистій власності громадянам СРСР дозволялося мати *трудові доходи, предмети побуту, особистого вжитку, зручності та підсобного домашнього господарства, житловий будинок та трудові заощадження, а в користуванні – ділянки землі, що надавалися у встановленому законом порядку для ведення підсобного господарства (включаючи утримання худоби та птиці), садівництва та городництва, а також для індивідуального житлового будівництва* (ст. 13) [11].

Отже, радянська система суспільних відносин не передбачала права приватної власності. Всі основні матеріальні об'єкти в СРСР належали державі, право особистої власності громадян кількісно й якісно обмежувалося (поширювалося виключно на отримані в результаті праці доходи, невелику кількість особистих речей (предмети побуту, особистого вжитку, підсобного господарства), окремі житлові будинки (переважно в сільській місцевості).

Гегемонія соціалістичної власності зумовлювала підхід до формування системи захисту права власності в країні, зокрема від протиправних посягань. Так, у ст. 10 Конституції СРСР 1936 року передбачалося, що *право особистої власності громадян на їхні трудові доходи та заощадження, на житловий будинок та підсобне домашнє господарство, на предмети домашнього господарства та побуту, на предмети особистого споживання та зручності, так само як право успадкування особистої власності громадян – охороняються законом* [10]. У статті 13 Конституції СРСР 1977 року зазначалося, що *особиста власність громадян і право її спадкування охороняються державою* [11].

Функції з захисту власності, зокрема особистої, в Радянському Союзі повністю делегувалися державі. Беручи на себе такі функції (у тому числі й від протиправних посягань), держава, передусім, піклувалася про захист власних інтересів, тобто про захист державної власності. Досягався він установленням жорстких покарань за правопорушення стосовно державної власності, які були значно су-

ворішними, ніж за порушення права особистої (індивідуальної) власності. Не поглиблюючись занадто в історичний аналіз цього питання (нагадаємо лише «справи за колоски»), зосередимо увагу на нормативних актах, що безпосередньо були успадковані Україною та набули чинності на її території як незалежної країни. Якщо розглянути Кримінальний кодекс 1960 року, який, хоч і з багатьма змінами, але був чинним у нашій країні до 2001 року, то згідного з його нормами максимальна санкція за крадіжку особистого (індивідуального) майна передбачала позбавлення волі на строк до десяти років, водночас як за розкрадання державного або колективного майна шляхом крадіжки передбачалася й смертна кара [12]. Така нерівномірність у санкціях, установлених щодо корисливих злочинів, спостерігалася в усіх злочинах проти різних форм власності – санкції за корисливі злочини проти державної й колективної форми власності були більш суворими, ніж за злочини проти індивідуальної власності громадян.

Одночасно в суспільства формувалася позиція невірності самої ідеї захисту особистої власності. Радянська ідеологія протягом десятиріч висміювала її як ідею захисту особистого комфорту, «міщанства», «вещизму» та «споживацтва». У законодавчому порядку громадян позбавляли права самостійно захищати особисту власність як у цивільно-правовому порядку, так і від протиправних посягань. Так, у Цивільному кодексі УРСР 1963 року, в якому визначався правовий режим особистої власності громадян, у главі 11 передбачалося лише, що в особистій власності громадян може бути *майно, призначене для задоволення їх матеріальних та культурних потреб (трудові доходи та заощадження, житловий будинок (або частина його) та підсобне домашнє господарство, предмети домашнього господарства та побуту, особистого споживання та зручності)* [13]. Положення цього нормативного акта містили вимоги щодо кількості житлових будинків, які можуть перебувати у власності однієї особи (1 будинок), підстави припинення права особистої власності на житлові будинки більше одного, наслідки придбання права особистої власності на житловий будинок за наявності квартири в будинку житлово-будівельного кооперативу (примусове припинення права власності на один із об'єктів), наслідки самовільного будування будинку та розірвання договору про надання громадянину земельної ділянки для будівництва будинку (безоплатне вилучення або знесення за рахунок забудовника), підстави вилучення майна, що використовується для отримання нетрудових доходів, гранична кількість худоби, яка може перебувати в особистій власності громадянина тощо [13]. Тобто можливість захисту особистої власності у цивільно-правовому порядку фактично не передбачалася.

Самостійний захист особистої власності громадянами від протиправних посягань обмежувався рядом неявних, з першого погляду, заборон, до яких насамперед, можна віднести інститут перевищення меж необхідної оборони. Дії, хоч і пов'язані з захистом особистої власності, але здійснені шляхом завдання шкоди тому, хто посягає на таку власність, могли визнаватися перевищенням меж необ-

хідної самооборони, і Кримінальний кодекс УРСР 1960 року містив ряд статей, у яких передбачалася відповідальність за такі дії: Стаття 97. «Вбивство при перевищенні меж необхідної самооборони» (максимальна санкція – позбавлення волі на строк до трьох років); Стаття 104. «Заподіяння тяжких тілесних ушкоджень при перевищенні меж необхідної самооборони» (максимальна санкція – позбавлення волі на строк до одного року) (санкції періодично змінювалися) [12]. Незважаючи на те, що вчинення злочину при захисті від суспільно небезпечного посягання, хоч і з перевищенням меж необхідної оборони, належали до обставин, що пом'якшують відповідальність (пункт 5 частини першої статті 40 КК СРСР) [12], суттєво це ситуацію не змінювало. В уявленні суспільства формувалася позиція, згідно якої захист особистої власності, навіть у випадку протиправних посягань на неї, не може здійснюватися громадянами, оскільки при застосуванні заходів впливу на особу, що посягає на власність, може бути перейдено тонку межу, яка відділяла необхідну самооборону від її перевищення, а це, зі свого боку, могло потягти за собою кримінальну відповідальність. Питання перевищення меж необхідної самооборони фактично визначалося судом у кожній конкретній справі, що, з огляду на відсутність незалежності в радянського суду, могло використовуватися для розправи над неугодними системі особами.

Звернутися за захистом своєї особистої власності до приватних професіоналів, які б займалися забезпеченням безпеки, громадяни СРСР також не мали можливості, оскільки підприємницька діяльність була заборонена, Кримінальний кодекс УРСР містив низку статей, які передбачали покарання за таку діяльність, тобто системи приватної безпеки не існувало.

Оскільки система захисту власності в СРСР, у тому числі й особистої, була сформована таким чином, що функції з захисту власності в країні покладалися виключно на державу, для їх виконання створювалися різноманітні органи, основним з яких на початок 70-х років ХХ сторіччя стала радянська міліція, що здійснювала свою діяльність на підставі Указу Президії Верховної Ради СРСР «Про основні обов'язки і права радянської міліції по охороні громадського порядку і боротьбі зі злочинністю від 08.06.1973 [14]. Згідно з вимогами цього нормативного акта, серед основних завдань міліції був захист соціалістичної власності. Саме для його досягнення і формувалася кадровий склад та функціональний потенціал міліції.

Соціалістичною власністю визнавалася державна та кооперативно-колгоспна власність, і майже всі основні об'єкти матеріального світу (земля, надра, засоби виробництва, засоби транспорту та зв'язку, майно підприємств тощо) належали до неї. Для її захисту потрібні були люди, тому чисельність та кадровий склад міліції СРСР неодноразово змінювалися. Відповідно до поставлених перед міліцією завдань устанавлювалися й права міліціонерів: *входити до житлових приміщень та до помешкань підприємств, організацій та установ, перевіряти стан збереження державного та громадського майна, проводити огляд цих приміщень,*

вимагати проведення перевірок, інвентаризацій, ревізій, опечатувати каси та місця зберігання документів, вилучати предмети, затримувати осіб тощо. [14]. Тобто для виконання завдання з захисту соціалістичної власності, працівники міліції мали такі права та повноваження, що дозволяли їм порушувати права громадян, зокрема право особистої власності.

Отже, у СРСР праву власності й зумовлених ним підходів до її захисту були притаманні такі особливості:

не було приватної власності, право власності на всі основні матеріальні об'єкти належали державі;

передбачалося право особистої власності, яке кількісно й якісно обмежувалося; громадяни були позбавлені права самостійно захищати особисту власність як у цивільно-правовому порядку, так і від протиправних посягань;

захист права власності повністю покладався на державу і забезпечувався системою покарань за правопорушення проти власності;

санкції за правопорушення проти державної власності були значно суворіші, ніж проти особистої власності;

самостійний захист особистої власності громадянами від протиправних посягань обмежувався рядом неявних, з першого погляду, заборон, насамперед, існуванням інституту перевищення меж необхідної оборони;

звернутися за захистом своєї особистої власності до представників приватних служб безпеки громадяни СРСР не мали змоги, оскільки підприємницька діяльність була заборонена;

для належного забезпечення функцій державних органів, на які покладався захист права власності, збільшувалася штатна кількість їх працівників та розширювався функціональний потенціал, що забезпечував виконання поставлених завдань без огляду на необхідність дотримання прав громадян;

у суспільстві послідовно, за допомогою ідеологічних заходів та правових підстав формувалася неповага до особистої власності та можливості її захисту.

Таким чином, у спадщину від СРСР Україна отримала систему захисту права власності, де не було створено умов для самостійного захисту власності, а функції з забезпечення такого захисту як частини публічного порядку були монополізовані правоохоронними органами (передусім, міліцією).

Після набуття незалежності Україною, відмови від будівництва комунізму й обрання курсу на створення ринкової економіки в країні, необхідно було створювати нову систему соціально-економічних відносин, притаманну розвинутим країнам світу, яка передбачає, насамперед, існування приватної власності й ефективну систему її захисту.

Формування інституту приватної власності в Україні стає основним завданням молодій державі.

7 лютого 1991 року було прийнято Закон України «Про власність» № 697-ХІІ, в якому зазначалося, що *формами власності в Україні є приватна, державна,*

колективна, які є рівноправними, а держава створює різні умови для розвитку всіх форм власності та їх захисту [15].

У Цивільний кодекс УРСР 1963 року Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів» від 16.12.1993 № 3718-ХІІ було внесено зміни, зумовлені прийняттям Закону «Про власність»: визначається приватна форма власності, виключаються статті, що регулюють правовий режим соціалістичної власності, оперативного управління, особистої власності тощо [16].

У Конституції України 1996 року в ст. 41 закріплюється, що *кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності*. При цьому, що йдеться про приватну власність можна зрозуміти вже з частини другої цієї статті, в якій зазначається, що *право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом*. Про захист права приватної власності, його недоторканність і безпеку в статті не вказано, але в частині четвертій закріплюється, що *ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним*. Аналіз інших норм Конституції України переконує, що про захист права власності в них переважно не згадується, лише опосередковано можна вважати, що в статті 30, де гарантується недоторканність житла, передбачається захист житла або іншого володіння особи від обшуку та огляду [17].

Отже, правові підстави для утворення інституту приватної власності в Україні сформувалися за відносно невеликий період. Безпосередній процес формування приватної власності в країні був складним і кривавим, супроводжувався рядом проблем та недоліків і фактично ще не завершився.

Таким чином, інститут приватної власності є молодим інститутом для українського права й українського суспільства. Повага до приватної власності як до непорушного права, що системно й жорстко викорінювалася в Радянському Союзі протягом 70 років, формується в Україні лише трохи більше 30 років, і прищеплена за часів СРСР неповага до приватної власності впливає на думки та дії як окремих осіб, так і населення загалом, простежується в нормативно-правових актах і рішеннях, що ухвалюються вищими державними органами, позиції суспільства загалом (наприклад, нерозуміння в українському суспільстві відмови зарубіжних партнерів України від конфіскації та передачі активів російського Центробанку, що зберігаються в Європі, Україні після повномасштабного вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 року).

Системні перетворення, що відбулися в українській системі права, суттєво вплинули на зміну системи захисту права приватної власності в Україні.

З прийняттям 7 лютого 1991 року Закону України «Про власність» № 697-ХІІ передбачалася можливість захисту права власності в суді (розд. VIII) [15]. У 2003 році набув чинності новий Цивільний кодекс України, в якому закріплювалося право власників усіх форм власності на її захист у судовому порядку (глава 29) [18], тобто, було створено інститут цивільно-правового захисту права приватної власності, який існує до сьогодні.

26 січня 1993 року Законом України «Про зміну статті 15 Кримінального кодексу України» № 2933-ХІІ, зазначену статтю було доповнено частиною третьою, в якій указувалося, що «...не є злочином застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів, незалежно від наслідків, якщо воно здійснено для захисту від нападу озброєної особи чи нападу групи осіб, відвернення протиправного насильницького проникнення у житло чи інше приміщення або якщо особа, яка здійснює захист, не могла внаслідок переляку або сильного душевного хвилювання, спричиненого суспільно небезпечними діями, оцінити відповідність захисту характерові посягання» [19]. В аналогічній редакції викладену норму відтворено в ч. 5 ст. 36 Кримінального кодексу України 2001 року [20]. Тобто український законодавець поступово імплементував досвід захисту права приватної власності, притаманного розвинутим демократичним країнам, з формування правових підстав для самостійного захисту права приватної власності, а саме – сформував правові підстави самостійного захисту приватної власності у разі протиправних дій щодо неї шляхом безкарного завдання шкоди життю та здоров'ю особи, яка посягає на таку власність.

Проте формування інших аспектів системи захисту приватної власності від протиправних посягань в Україні продовжилося за радянськими лекалами. Оскільки на радянську міліцію покладалися обов'язки з захисту власності від протиправних посягань, то суспільство та уряд вважали, що захист всіх форм (у тому числі і приватної) власності мають здійснювати виключно правоохоронні органи, створені в Україні на заміну радянським, насамперед, міліцією. Одним із основних завдань, які покладалися на міліцію України, створену на підставі Закону від 20.12.1990 № 565-ХІІ, було забезпечення захисту власності від злочинних та кримінально протиправних посягань (абз. 8 ст. 2 Закону України «Про міліцію» № 565-ХІІ) [21].

Демократичні перетворення, що відбувалися в суспільстві, потребували суттєвого переформатування міліції з силового органу на орган, що слугує суспільству, головним завданням якого є забезпечення охорони прав та свобод людини. Закон № 565-ХІІ зазнав значних трансформаційних змін, які обмежували функціональний потенціал міліції (щодо можливості входити до житлових приміщень та до помешкань підприємств, організацій та установ, вилучення предметів, документів, затримання осіб тощо), що відповідало досвіду розвинутих демократичних країн зі створення ефективної системи захисту власності в аспекті обмеження можливостей представників державної влади порушувати право приватної власності (у тому числі, заборона з проникнення на територію нерухомих об'єктів, що перебувають у приватній власності, без судового дозволу).

Водночас унаслідок такого обмеження прав працівників міліції (цілком правильного та закономірного для побудови демократичного суспільства) результативність діяльності міліції із забезпечення захисту власності від злочинних та кримінально протиправних посягань знизилася. Проте держава ніби не помі-

чала проблем у поставлених перед міліцією завданнях та інструментами, які надавалися для їх виконання, ігноруючи інший аспект захисту права власності, притаманний країнам з розвинутою економікою, – створення умов у країні, що надають можливість особам самостійно захищати власність від протиправних посягань. Натомість головну проблему уряд вбачав у незадовільній діяльності міліції і загруз у спробах її реформувати, модернізувати, удосконалити тощо. Кожний міністр внутрішніх справ наголошував на необхідності змін, які потребує міліція, що сприяли б подоланню притаманних їй системних проблем.

Проте ряд проведених реформ у міліції суттєво ситуацію не змінили. Успадковане від радянського минулого прагнення монопольного утримання всього, що стосується системи суспільної безпеки і законності, в тому числі захист права власності від протиправних посягань одним державним органом, створювало базис для неефективності його діяльності, незалежно від інших системних недоліків, притаманних діяльності міліції (корупція, порушення прав і свобод громадян тощо). Зосередження функцій із забезпечення захисту права приватної власності від протиправних посягань у руках держави – пережиток тоталітарного соціалістичного режиму. В обставинах, коли власник не мав можливості ефективно захистити право власності, він вимагав цього від органів, на які держава покладала такі функції, тобто від міліції.

Не врахування всіх аспектів захисту приватної власності від протиправних посягань, притаманних розвинутих демократичним країнам, як елементів єдиної системи при формуванні системи захисту приватної власності в Україні призвів до парадоксу – міліція в тому складі й з тим обсягом повноважень не могла забезпечити захист права власності, і власник не міг здійснити необхідних заходів для самостійного захисту своєї власності.

Водночас створення умов для здійснення підприємницької діяльності (насамперед прийняття Закону України «Про підприємництво» від 07.02.1991 № 698-ХІІ [23]), обумовило можливість створення й появу ряду охоронних підприємств, які пропонували власні послуги з охорони приватної власності. Проте численні недоліки у правовому забезпеченні діяльності приватних служб безпеки гальмували їх розвиток. Закон України «Про охоронну діяльність», в якому закріплювалися організаційно-правові підстави здійснення господарської діяльності у сфері надання послуг з охорони власності та громадян, було прийнято лише в 2012 році [24], науковці та практики вбачали в ньому ряд системних недоліків, які заважали ефективному розвитку цієї сфери підприємництва. Наприклад, конфлікт інтересів між діяльністю МВС у сфері видачі ліцензії на надання охоронних послуг та наданням одним із його підрозділів (Державною службою охорони МВС України) таких же послуг.

Так, охоронна діяльність підлягає ліцензуванню (п. 30 ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2005 № 222-VIII [25]), при цьому повноваження з видачі такої ліцензії належать Міністерству

внутрішніх справ України. Водночас у складі МВС функціонував підрозділ, який надавав охоронні послуги – Державна служба охорони при МВС, створена на базі підрозділів охорони при органах внутрішніх справ на підставі постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо вдосконалення охорони об’єктів державної та інших форм власності» від 10.08.1993 № 615, яка діяла на основі самофінансування [26]. Зазначена служба надавала послуги з охорони приватного майна. Отже, утворився конфлікт інтересів – з одного боку, МВС виступало регулятором діяльності у сфері надання охоронних послуг, а з іншого, – один з його підрозділів надавав ці послуги, що створювало для МВС можливість установлювати такі умови для здійснення підприємницької діяльності в указаній сфері, які б забезпечили конкурентні переваги для власного органу. І це крім тих, які вже мали співробітники Державної служби охорони при МВС як працівники міліції (наприклад, наявність та право на використання вогнепальної зброї, закріплене у п. 30 ст. 11 Закону № 565-ХІІ [21]).

Одним із найдискусійніших питань у правовому, суспільному та політичному просторі України залишалося питання врегулювання обігу вогнепальної цивільної зброї.

Першою спробою законодавчо врегулювати такий оборот став законопроект «Про зброю», представлений народним депутатом В. Костицьким у 1994 році, проте в базі його текст відсутній (залишилася лише Постанова Президії Верховної Ради України «Про проект Закону України про зброю» № 338/95-ПВ від 05.06.1995, якою цей законопроект внесений на розгляд Верховної Ради України). Як зазначає один з його розробників, доктор юридичних наук П. Фріс, проти цього законопроекту повстала вся міліцейська спільнота України, передусім вище керівництво МВС, які звинувачували, за його висловленням, авторів у тому, що вони прагнуть знищити українців, розв’язати в Україні громадянську війну, тощо [27, с. 79].

У 1998 році наказом МВС № 622 було затверджено «Інструкцію про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів», в якій закріплювалося монопольне право Міністерства внутрішніх справ на контроль за обігом зброї та зазначених вище об’єктів, запобігання порядку їх виготовлення, придбання, зберігання, обліку, охорони, перевезення та використання, видачу дозволів на використання зброї та інших об’єктів, попередження випадків їх втрати, крадіжок, використання не за призначенням та з протиправною метою [28]. Зазначений нормативний акт є чинним до сьогодні (хоч і з численними змінами та доповненнями). Проте врегулювання відносин у сфері обороту зброї Наказом МВС надавало цьому державному органу необмежені повноважен-

ня зі зміни «правил гри» у цій сфері, що неодноразово підкреслювалося в науковій та публічній площині.

Згідно інформаційної бази «Законодавство України» офіційного веб-порталу Верховної Ради України з 1995 по 2013 роки на розгляд подавалося більше п'ятнадцяти законопроектів, присвячених цьому питанню, при цьому деякі з них подавалися на заміну попередньо зареєстрованих зі збереженням номеру початкового.

У 2014 році до Верховної Ради України надійшов проект закону «Про цивільну зброю та боеприпаси» № 1135–1 від 10.12.2014, представлений групою ініціаторів на чолі з А. Ілленком [29]. Проте його також було відхилено. На думку Ю. Богданець, І. Хлистун, В. Пряміцина, блокування цих законопроектів відбулося через побоювання влади зустріти збройний опір населення в разі невиконання її представниками своїх обов'язків [30, с. 58].

Не відбулося в країні й легітимізації приватної детективної діяльності, яка є одним із елементів системи захисту приватної власності, притаманної розвинутим демократичним країнам, що надає можливість власнику здійснювати захист своєї власності найбільш ефективним способом.

Починаючи з 2000 року у Верховній Раді України із завидною сталістю реєструвалися законопроекти, спрямовані на врегулювання відносин у цій сфері [31; 32; 33], проте далі другого читання вони не пройшли.

Отже, до 2015 року в системі захисту приватної власності в Україні від протиправних посягань, яка формувалася, було частково враховано досвід захисту права приватної власності, притаманний розвинутим демократичним країнам, зокрема сформувалися правові підстави для: 1) самостійного захисту власником права приватної власності у цивільно-правовому порядку; 2) безкарного завдання шкоди життю та здоров'ю особи, яка посягає на приватну власність протиправними діями; 3) здійснення підприємницької діяльності, в тому числі у сфері надання охоронних послуг (як особи, так і її власності); 4) обмеження прав правоохоронних органів (зокрема, міліції) щодо порушення права приватної власності, в тому числі, з проникнення на територію нерухомих об'єктів, що перебувають у приватній власності, без судового дозволу.

Проблемні питання формування системи захисту приватної власності від протиправних посягань полягали в такому: 1) у суспільства остаточно не сформувалася повага до приватної власності та відповідальне ставлення власників до неї; 2) система захисту права власності в країні формувалася безсистемно, з реалізацією лише окремих аспектів зазначеного захисту, притаманного розвинутим демократичним країнам, без урахування певних аспектів, а саме:

- створення системи приватної безпеки як складника публічної безпеки;
- створення умов для самостійного захисту права власності;
- не врегульованими або такими, щодо яких тривали дискусії, залишалися питання легітимізації діяльності приватних детективів та легалізації обігу зброї в країні;

– закон, що визначав правовий режим діяльності осіб, які надавали послуги з охорони приватної власності, розроблявся протягом тривалого часу та був недосконалим;

– збереглися окремі пережитки радянської системи захисту власності (підхід до завдань міліції як органу, покликаного забезпечити захист права власності, та новим функціональним потенціалом міліції як органу, покликаного забезпечити охорону прав та свобод людини, що створювало підґрунтя для неефективності його діяльності; прагнення монопольного утримання всього, що стосується захисту права власності від протиправних посягань, та обігу зброї в руках одного державного органу – МВС; конфлікт інтересів між визнанням МВС регулятором у сфері надання охоронних послуг та наданням одним із його органів (Державною службою охорони МВС) таких послуг).

Незважаючи на ряд суттєвих змін, один із найважливіших аспектів захисту права приватної власності від протиправних посягань, притаманного демократичним розвинутим країнам – створення умов для самостійного захисту власником своєї власності – в Україні реалізовувалося не в повній мірі, а в умовах, коли власник, не маючи можливості ефективно захистити право власності, вимагав цього від органів, на які держава покладала такі функції, тобто від міліції.

Наступний етап у формуванні системи захисту права приватної власності в Україні розпочався в 2015 році, коли було створено Національну поліцію як *центральный орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку* відповідно до Закону України № 580-VIII [34]. У цьому нормативному акті до завдань поліції віднесено: *забезпечення публічної безпеки і порядку; охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидія злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги* [34]. Захист власності (будь-якої) в цьому нормативному акті вже не визначався як завдання поліції. Якщо поглянути на повноваження поліції стосовно захисту права власності, то до них належали лише *охорона... об'єктів права приватної і комунальної власності (на договірних засадах), а також об'єктів критичної інфраструктури, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України* (п. 20 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію») [34]. При цьому захист приватної власності на договірних засадах покладається на поліцію охорони, яка знаходиться у складі Національної поліції України й була правонаступником функцій, які покладалися на Державну службу охорони МВС.

Отже, здійснено важливий крок у порушенні монополії правоохоронних органів на захист права приватної власності. Законодавець більше не покладав на поліцію обов'язки з її захисту. Звичайно, виконання поліцією покладених на неї завдань опосередковано впливає на захист права власності (захист публічної без-

пеки і порядку та протидія злочинності зменшує рівень загроз злочинного характеру приватній власності; до прав людини, які покликана захищати поліція, належить і право приватної власності), проте безпосередні послуги з охорони об'єктів права приватної власності здійснюються вже на договірних засадах.

Конфлікт інтересів між визнанням МВС України регулятором у сфері надання охоронних послуг та наданням одним з його органів (службою охорони) також частково було усунуто, оскільки замість Державної служби охорони МВС було створено поліцію охорони як підрозділ Національної поліції України. Так, Національна поліція є окремим *органом центральної влади, діяльність якої спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ України* (ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» [34]). Проте конкурентні переваги, які мають працівники поліції охорони як працівники поліції (насамперед, можливість застосування зброї для відбиття нападу на об'єкт, що перебуває під охороною), порушують принцип закріплення рівних умов для всіх суб'єктів, які надають послуги з охорони власності (навіть на сайті поліції охорони, як рекламний салоган зазначається: «Єдина озброєна служба охорони в Україні, яка має дозвіл на носіння та застосування зброї»[22]).

Зарубіжний досвід переконує, що в демократичних розвинених країнах поліція не надає платні послуги з охорони осіб чи власності в комерційних цілях, лише в окремих випадках на поліцейських, як додаткові обов'язки, можуть покладатися функції з забезпечення безпеки на публічних подіях чи об'єктах, але це обумовлюється конкретними подіями й обговорюється в кожному конкретному випадку окремо. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки були випадки, коли муніципалітети наймали поліцейських для забезпечення безпеки на публічних подіях чи об'єктах. Але така практика є ймовірніше винятком. На наш погляд, повноваження поліції охорони в Україні на сучасному етапі потребують удосконалення в аспекті обмеження їх функцій з надання послуг з охорони приватної власності.

Крім цього, процес формування в Україні системи захисту права власності від протиправних посягань, притаманній розвинутим демократичним країнам, не завершений в аспекті створення системи приватної безпеки як складника публічної безпеки, та умов для самостійного захисту власником своєї власності, а саме – легітимації діяльності приватних детективів і легалізації обороту вогнепальної та інших видів зброї.

Ці питання набувають нового звучання з огляду на внутрішні виклики безпеці приватній власності в країні у воєнний час та в період відбудови після закінчення воєнних дій. Насамперед, це стосується легалізації обороту вогнепальної та інших видів зброї. Ще в 2021 році у Верховній Раді України було зареєстровано два законопроекти, спрямовані на врегулювання цього питання: № 5708 «Про право на цивільну вогнепальну зброю» від 25.06.2021 та № 5708–1 «Про право

на самозахист та володіння цивільною вогнепальною зброєю» від 13.07.2021 [35; 36].

У пояснювальних записках до цих законопроектів зазначалося, що «вогнепальна зброя є найефективнішим засобом реалізації громадянами конституційного права на самозахист. Переважна більшість розвинених країн світу (усталених демократій) забезпечили таке право своїм громадянам, що сприяло зменшенню кількості насильницьких злочинів проти особи та корисливо-насильницьких злочинів проти власності. Світовими лідерами у володінні населенням вогнепальною зброєю є США, Швейцарія та Фінляндія з показником від 88 до 45 одиниць цивільної вогнепальної зброї на 100 осіб. В Україні цей показник становить лише 5,5 одиниць. Досвід країн пострадянського простору – Балтії, Грузії та Молдови доводить, що забезпечення громадянам права на самозахист за допомогою цивільної вогнепальної зброї протягом року з моменту ухвалення відповідних законів знижує абсолютну кількість зазначених злочинів на 40–60%, позитивно впливає на структуру та динаміку злочинності в країні» [37].

Обидва ці законопроекти було відхилено.

Проте повномасштабне вторгнення РФ в Україну призвело до суттєвого збільшення кількості зброї (як вогнепальної, так і іншої) у користуванні в населення. На початку російського вторгнення для організації оборони країни державними органами населенню видали десятки тисяч одиниць вогнепальної зброї, включаючи штурмові гвинтівки. Так, лише в м. Києві добровольцям роздали 10 тис. автоматів. У поліції Києва повідомляють про видачу 24 лютого 2022 року мешканцям столиці декількох тисяч одиниць зброї. Безперечно, що це був вимушений захід, який відіграв свою позитивну роль в обороні Києва та інших міст України, але це не змінює того, що в населення сьогодні знаходиться велика кількість зброї (за оцінками швейцарської організації SmallArmsSurvey кількість зброї, що може бути в нелегальному обігу в Україні становить 3–6 млн одиниць).

Крім того, у населення знаходиться певна частина вогнепальної зброї, залишеної окупантами під час відступу з тимчасово захоплених територій, а також зброя, що незаконно потрапляє в обіг із зони бойових дій. Така зброя може достатньо довго триматися «на консервації», а також потрапляти до рук злочинців та використовуватися у протиправних цілях. У таких умовах легалізація обороту зброї в країні стає необхідною і забезпечить, по-перше, легітимність поведінки осіб, які мають у користуванні зброю, та виконають умови, передбачені умовами її легалізації, а, по-друге, рівні умови для осіб, які мають зброю і намір її застосування в злочинних цілях, та осіб, які прагнуть забезпечити особисту безпеку та безпеку приватної власності.

Другий аспект формування системи захисту приватної власності, який в Україні досі не реалізований, це легітимація приватної детективної діяльності. У цій сфері можуть бути працевлаштовані колишні працівники правоохоронних органів, на підготовку яких, як спеціалістів у сфері безпеки, держава витрачає значні ко-

шти, що мають право на пенсію за віком, молодшим за загальний мінімальний вік виходу на пенсію, встановлений у країні, і після використання цього права, здебільшого перекваліфікуються в охоронців чи в адвокатів, де набутий під час навчання та роботи досвід або використовують в обмеженому обсязі, або не для забезпечення прав суспільно корисних осіб.

Третій аспект формування системи захисту приватної власності, який в Україні необхідно реалізувати з огляду на внутрішні виклики безпеці приватній власності в країні у воєнний час та в період відбудови після закінчення воєнних дій, це визначення системи приватної безпеки як стратегічної частини системи публічної безпеки країни і розроблення правових підстав стимулювання діяльності підприємств такої системи, насамперед, приватних служб безпеки, які надають охоронні послуги, наприклад, шляхом надання податкових пільг при працевлаштуванні ветеранів війни, в тому числі інвалідів. По-перше, податкові пільги завжди є привабливими для будь-якого підприємця; по-друге, працевлаштування кваліфікованих осіб, що мають навички поведінки зі зброєю, підвищить рівень надання послуг такими підприємствами.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки, констатуємо, що Україна, обравши шлях розвитку демократичних країн, визнала право власності й почала формування системи захисту приватної власності від протиправних посягань. За часів свого існування в країні було створено правові підстави для захисту права приватної власності особами у цивільно-правовому порядку, звільнення власника від відповідальності за завдання шкоди життю та здоров'ю особи, яка посягає на приватну власність, обмеження права правоохоронних органів на порушення права приватної власності особи, часткового створення ринку приватної безпеки.

Проте 70 років пригнічення в радянському суспільстві права людини мати у володінні та розпоряджатися власним майном не прийшли без наслідків. Навіть сьогодні говорити про те, що в українському суспільстві та його членів є усвідомлення права приватної власності і розуміння його першорядної значущості для людини зарано. Несформоване відношення до недоторканості приватної власності, пріоритет державної власності та інтересів держави, монопольне зосередження функцій у руках державних органів, тривалий час впливали на формування системи захисту приватної власності в Україні. Реалізація лише окремих аспектів такого захисту, притаманного розвинутим демократичним країнам, призвели до перекосів, формування безпорадної системи захисту приватної власності, в якій власник позбавлений у повній мірі самостійно забезпечувати захист власності, тому вимагає цього від правоохоронних органів, а такі органи не спроможні забезпечити належний захист приватної власності від протиправних посягань тим складом, повноваженнями та на тих правових підставах, які надаються в їх рамках демократичного суспільства.

На наш погляд, ефективна система захисту від протиправних посягань в Україні буде сформована тоді, коли будуть створені правові підстави для реалізації всіх аспектів захисту приватної власності від протиправних посягань. Для цього необхідно:

продовжити формувати культуру поваги до приватної власності в суспільстві та відповідальне становлення власника до неї (усвідомлення того, що захист приватної власності, в тому числі й від протиправних посягань, це тепер завдання самого власника);

продовжити викоренення окремих пережитків радянської системи захисту власності та перехідного періоду формування системи захисту приватної власності в Україні, зокрема монопольного прагнення державою зосередити в державних правоохоронних органах функції із забезпечення такого аспекту публічної безпеки, як захист права приватної власності від протиправних посягань, використання повноважень, що надаються працівникам поліції як співробітникам правоохоронних органів, які забезпечують виконання функцій держави, як конкурентних переваг при наданні послуг з охорони приватної власності;

визначити систему приватної безпеки як стратегічну частину системи публічної безпеки країни;

запровадити податкові пільги для суб'єктів підприємництва системи приватної безпеки, насамперед, що надають послуги з охорони приватної власності, при працевлаштуванні ветеранів війни, зокрема інвалідів;

організувати систему підготовки та перепідготовки спеціалістів для системи приватної безпеки, в тому числі з кола колишніх працівників правоохоронної й оборонної системи, ветеранів війни, зокрема інвалідів як осіб, які мають необхідні знання та навички, потрібні для забезпечення публічної безпеки;

у правовому полі завершити процес створення умов для самозахисту власником своєї власності, а саме, розробити правові підстави для обороту зброї (вогнепальної та ін.) та легітимізації діяльність приватних детективів.

Усі ці заходи сприятимуть формуванню системи захисту приватної власності в Україні, притаманної розвинутих демократичним країнам, становленню інституту приватної власності в національній системі права, превентивно зменшать навантаження на поліцію в аспекті протидії злочинності, підвищать рівень публічної безпеки в країні, збільшать надходження до державного бюджету, допоможуть створити нові робочі місця, забезпечать працевлаштування ветеранів війни, зокрема інвалідів як у воєнний час, так і в період відбудови після закінчення воєнних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Близняк О., Риков А. Процес євроінтеграції України в умовах повномасштабної російсько-української війни: проблеми та перспективи. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2023. № 2. С. 119–124. URL : <http://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/319/294>

- [2] Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 255 с.
- [3] Цивільне законодавство України (основні категорії, принципи та концепти) : монографія / авт. кол.; за заг. ред. Є. О. Харитонова. Одеса : Фенікс, 2012. 344 с.
- [4] Крупчан О. Д. Методологічні засади охорони та захисту майнових прав осіб в Україні та ЄС : монографія / за заг. ред. : Крупчан О. Д. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. 260 с.
- [5] Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики : монографія. Київ : Алерта, 2017. 494 с.
- [6] Красицька Л. В., Джабраїлов Р. А. Захист прав та інтересів учасників майнових відносин: питання теорії і практики : колективна монографія / за заг. ред. І. Ф. Коваль. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 272 с.
- [7] Негодченко О. В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ України : монографія. Дніпропетровськ : Юрид. академія МВС України, 2002. 416 с.
- [8] Бородин І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина : монографія. Херсон : ОЛДІ-плюс, 2003. 220 с.
- [9] Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 336 с.
- [10] Конституція СРСР 1936 року. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01 (дата звернення: 08.01.2024).
- [11]. Конституція СРСР 1977 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-77#Text> (дата звернення: 08.01.2024).
- [12] КК УССР 1960. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KD0006?an=480962> (дата звернення: 08.01.2024).
- [13] Цивільний кодекс УРСР 1963. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06#Text> (дата звернення: 08.01.2024).
- [14] Про основні обов'язки і права радянської міліції по охороні громадського порядку і боротьбі зі злочинністю : Указ Президії Верховної Ради СРСР від 08.06.1973. *Відомості Верховної Ради СРСР*. 1973. №24. Ст. 309.
- [15] Про власність : Закон України від 07.02.1991 №697-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12#Text> (дата звернення: 08.01.2024).
- [16] Про внесення змін до деяких законодавчих актів : Закон України від 16.12.1993 №3718-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3718-12#Text> (дата звернення: 08.01.2024).
- [17] Конституція України 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 08.01.2024).
- [18] Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 №435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.01.2024).
- [19] Про зміну статті 15 Кримінального кодексу України : Закон України від 26.01.1993 №2933-XII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/t293300?an=8&ed=0000_00_00 (дата звернення: 08.01.2024).
- [20] Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 08.01.2024).
- [21] Про міліцію : Закон України від 20.12.1990 №565-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-12#Text> (дата звернення: 08.01.2024).

- [22] URL: https://securitypolice.com.ua/?gad_source=1&gclid=CjwKCAiAkp6tBhB5EiwANTCxlHDDGg5ATT1-0z2GaAuO6PxyBLRONsJFu4KithGyTXm1EvzPmBdo4hoCaTMQAvD_BwE (дата звернення: 08.01.2024).
- [23] Про підприємництво : Закон України від 07.02.1991 № 698-XII. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/155915__600660 (дата звернення: 08.01.2024).
- [24] Про охоронну діяльність : Закон України від 22.03.2012 № 4616-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17#Text> (дата звернення: 08.01.2024).
- [25] Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2005 № 222-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 08.01.2024).
- [26] Про заходи щодо вдосконалення охорони об'єктів державної та інших форм власності : постанова Каб. Міністрів України від 10.08.1993 № 615. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=615-93-%EF#Text> (дата звернення: 08.01.2024).
- [27] Фріс П. Л. Право громадян на зброю – «PRO ET CONTRA». *Наше право*. 2015. С. 77–84. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Nashp_2015_5_14.pdf (дата звернення: 08.01.2024).
- [28] Інструкція про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боеприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : наказ МВС від 21.08.1998 № 622. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text> (дата звернення: 08.01.2024).
- [29] Про цивільну зброю та боеприпаси : проект Закону України від 10.12.2014 № 1135-1 URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52809 (дата звернення: 08.01.2024).
- [30] Богданець Ю., Хлистун І., Пряміцин В. Легалізація цивільної зброї: специфіка, правова основа та іноземний досвід. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №9. С. 57–61. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2021/14.pdf (дата звернення: 08.01.2024).
- [31] Про приватну детективну діяльність : проект закону України від 05.04.2000 № 5237. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1pf3/14.01.2020 (дата звернення: 08.01.2024).
- [32] Про приватну детективну діяльність : проект закону України від 07.04.2004 № 5380. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc/11.01.2020> (дата звернення: 08.01.2024).
- [33] Про приватну детективну діяльність : проект закону України від 01.07.2004 № 5380-1. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=18584&pf35401=55903/19.01.2020> (дата звернення: 08.01.2024).
- [34] Про Національну поліцію України : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 08.01.2024).
- [35] Про право на цивільну вогнепальну зброю : проект Закону України від 25.06.2021 № 5708. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72360 (дата звернення: 08.01.2024).

- [36] Про право на самозахист та володіння цивільною вогнепальною зброєю : проект закону України від 13.07.2021 №5708–1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72481 (дата звернення: 08.01.2024).
- [37] Пояснювальна записка до законопроекту №5708 «Про право на цивільну вогнепальну зброю» від 25.06.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72360 (дата звернення: 08.01.2024).

REFERENCES

- [1] Bliznyak, O., & Rykov, A. (2023). The process of European integration of Ukraine in the conditions of a full-scale Russian-Ukrainian war: problems and prospects. *International relations, public communications and regional studies*, 2, 119–124. Retrieved from <http://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/319/294>
- [2] Dzera, I. O. (2001). Civil-legal means of protection of property rights in Ukraine. Kyiv: Yurinkom Inter.
- [3] *Civil legislation of Ukraine (main categories, principles and concepts): monograph* (2012). Author. col. In E. O. Kharitonova (Ed.). Odesa: Phoenix.
- [4] Krupchan, O. D. (2008). *Methodological principles of protection and protection of property rights of individuals in Ukraine and the EU: monograph*. In. Krupchan O. D. (Ed.). Ternopil: Textbooks and manuals.
- [5] Kot, O. O. (2017). *Implementation and protection of subjective civil rights: problems of theory and judicial practice: monograph*. Kyiv: Alerta.
- [6] Krasyska, L. V., & Dzhabrailov, R. A. (2020). *Protection of the rights and interests of participants in property relations: questions of theory and practice: collective monograph*. In I. F. Koval (Ed.). Vinnytsia: TVORY.
- [7] Negodchenko, O. V. (2002). *Ensuring human rights and freedoms by internal affairs bodies of Ukraine: monograph*. Dnipropetrovsk: Jurid. Academy of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine.
- [8] Borodin, I. L. (2003). *Administrative and legal methods of protecting the rights and freedoms of a person and a citizen: monograph*. Kherson: OLDI-plus.
- [9] Kolodiy A. M., Oliynyk A. Yu. Human and citizen rights in Ukraine: academic. manual Kyiv: Yurinkom Inter, 2003. 336 p.
- [10] Constitution of the USSR of 1936. Retrieved from: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01.
- [11] Constitution of the USSR of 1977. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001400-77#Text>.
- [12] CC of the Ukrainian SSR 1960. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/KD0006?an=480962>.
- [13] Civil Code of the Ukrainian SSR 1963. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1540-06#Text>.
- [14] On the main duties and rights of the Soviet militia to protect public order and fight crime: Decree of the Presidium of the Supreme Soviet of the USSR (1973, June). *Information of the Supreme Soviet of the USSR*, 24, 309.
- [15] On property: Law of Ukraine (1991, February). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/697-12#Text>.

- [16] On amendments to some legislative acts: Law of Ukraine (1993, December). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3718-12#Text>.
- [17] Constitution of Ukraine of 1996. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
- [18] Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine (2003, January). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
- [19] On the amendment of Article 15 of the Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine (1993, January). Retrieved from https://ips.ligazakon.net/document/t293300?an=8&ed=0000_00_00.
- [20] Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine (2001, April). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
- [21] About the police: Law of Ukraine (1990, December). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-12#Text>.
- [22] Retrieved from https://securitypolice.com.ua/?gad_source=1&gclid=CjwKCAiAkp6tBhB5EiwANTCxlHDDGg5ATT1-0z2GaAuO6PxyBLRONsJFu4KithGyTXm1EvzPmBdo4hoCaTMQAvD_BwE
- [23] On entrepreneurship: Law of Ukraine (1991, February). Retrieved from https://zakononline.com.ua/documents/show/155915__600660.
- [24] On security activities: Law of Ukraine (2012, March). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4616-17#Text>.
- [25] On licensing of types of economic activity: Law of Ukraine (2005, March). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>.
- [26] On measures to improve the protection of objects of state and other forms of ownership: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (1993, August). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=615-93-%EF#Text>.
- [27] Fries, P. L. (2015). The right of citizens to arms – «PRO ET CONTRA». *Our right*, 77–84. Retrieved from file:///C:/Users/Admin/Downloads/Nashp_2015_5_14.pdf.
- [28] Instructions on the procedure for the manufacture, acquisition, storage, accounting, transportation and use of firearms, pneumatic, cold and cooled weapons, devices of domestic production for firing cartridges, equipped with rubber or metal projectiles similar in their properties of non-lethal action, and cartridges for them, as well as ammunition for weapons, main parts of weapons and explosive materials: Order of the Ministry of Internal Affairs (1998, August). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98#Text>.
- [29] On civilian weapons and ammunition: draft Law of Ukraine (2014, December). Retrieved from https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52809.
- [30] Bohdanets, Y., Khlystun, I., & Pryamitsyn, V. (2021). Legalization of civilian weapons: specifics, legal basis and foreign experience. *Legal scientific electronic journal*, 9, 57–61. Retrieved from http://www.lsej.org.ua/9_2021/14.pdf.
- [31] On private detective activity: draft law of Ukraine (2000, April). Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1pf3/14.01.2020.
- [32] On private detective activity: draft law of Ukraine (2004, April). Retrieved from <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc/11.01.2020>.
- [33] On private detective activity: draft law of Ukraine (2004, July). Retrieved from <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=18584&pf35401=55903/19.01.2020>.
- [34] About the National Police of Ukraine: Law of Ukraine (2015, July). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

- [35] On the right to civilian firearms: draft Law of Ukraine (2021, July). Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72360.
- [36] On the right to self-defense and possession of civilian firearms: draft law of Ukraine (2021, July). Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72481.
- [37] Explanatory note to draft law No. 5708 «On the right to civilian firearms» (2021, June). Retrieved from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72360.

Валерія Олександрівна Рядінська

Доктор юридичних наук, професор

Професор кафедри кримінального права, кримінології, цивільного та господарського права

Національна академія управління

02000, вул. Ушинського, 15, Київ, Україна

Valeriia O. Riadinska

Doctor of Law, Professor

Professor of the Department of Criminal Law, Criminology, Civil and Commercial Law

National Academy of Management

02000, 15, Ushynskogo Str., Kyiv, Ukraine

Юрій Володимирович Седнів

Кандидат юридичних наук

Генерал-майор МВС, адвокат

Київ, Україна

Yurii V. Siedniev

Candidate of Law

Major General of the Ministry of Internal Affairs, Lawyer

Kyiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Рядінська В. О., Седнів Ю. В. Шляхи вдосконалення системи захисту приватної власності від протиправних посягань в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31. № 1. С. 158–181.

Suggested Citation: Riadinska, V. O., & Siedniev, Yu.V. (2024). Criminal proceedings and journalistic investigation: competition or interaction. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 31(1), 158–181.

Стаття надійшла / Submitted: 30/01/2024

Доопрацьовано / Revised: 29/02/2024

Схвалено до друку / Accepted: 28/03/2024